

Mikko Välimäki

Teokset piikkilanka-aitojen taakse?

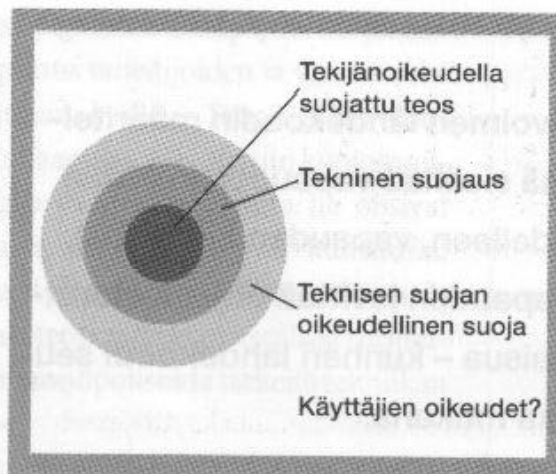
Tekijänoikeus on laajentunut koskemaan taiteellisten teosten lisäksi paljon muutakin, mukaanlukien tietokoneohjelmat. Suojaus on laajenemassa yleiseksi informaation suojaamiseksi. Tekijänoikeutta myös tuetaan suoja-menetelmillä ja lisäsäännöksillä, joilla ei ole enää suoraa yhteyttä itse tekijänoikeuteen ja sen tarkoitukseen.

→ Vanhastaan tekijänoikeus on suojannut taiteellisia teoksia. Sittemmin suojan alle on alettu hyväksyä myös paljon muitakin ja vähemmän taiteellista. Muutaman viime vuosikymmenen aikana suojaa on laajennettu tietokoneohjelmiin. Nyt ollaan siinä vaiheessa, että voidaan alkaa puhua yleisestä informaation suojaamisesta. Tekijänoikeutta on alettu tukea teknisin suoja-menetelmin ja erilaisin lisäsäännöksin, joilla ei ole enää suoraa yhteyttä itse tekijänoikeuteen ja sen tarkoitukseen.

Näistä tekniset suoja-menetelmät on tarkoitettu estämään informaation vapaa käyttö. On luvatonta käyttää teknisesti suojattua informaatiota riippumatta siitä, onko informaatio suojattu tekijänoikeudella vai ei. Suomessakin pian voimaan tulevat lainsäännökset teknisistä suoja-menetelmistä kattavat periaatteessa kai-

kenlaisen informaation; ne ovat kerros tekijänoikeuden päällä.

Teknisesti suojattua sisältöä on verrattu siihen, että omistajalla on oikeus aidata pihamaansa. Vertaus on epäonnistunut. Tekijänoikeuden alaiset teokset eivät ole sama asia kuin yksityisomaisuus. Laissa on säädetty rajoituksia tekijän yksinoikeuteen

käyttäjien hyväksi, joita voidaan myös nimittää käyttäjien oikeuksiksi.

Idealisesti käyttäjien oikeuksien tulisi taata mahdollisuus hyödyntää sisältö huolimatta eri suojakerroksista. Tilanteita, joissa teosten hyödyntämisen tulee olla tekijänoikeudesta riippumatta sallittua, ovat yleinen "reilu käyttö" (Yhdysvaltojen laissa), yksityiskäyttö, tieteellinen käyttö, opetuskäyttö, sitaattioikeus, parodio-oikeus ynnä muut maasta ja lainsäädäntötraditiosta riippuen.

Käyttäjien oikeudet ovat epäilemättä olennainen osa tekijänoikeutta. Nämä rajoitukset on säädetty nimenomaan siksi, että myös käyttäjillä on voimakas intressi teoksiin. Teknisten suoja-menetelmien ei tulisi vaikuttaa tekijänoikeuslaissa määriteltyyn "tasapainoon" käyttäjien ja tekijänoikeuden omistajien välillä. Tekijänoikeuden omistaja ei voi aidata julkista nurmikkoa. Ei siis ihme, että teknisesti suojattu tekijänoikeus on saanut vastansa joukon kriitikoita.

Professorit ja kansalaisjärjestöt teollisuutta vastassa

Kriitikkojen ideologit ja esikuvat tulevat Yhdysvalloista, jossa vastaavat lait on säädetty jo muutama vuosi sitten. Etunenässä ovat professorit johtavista yliopistoista mukaan lukien Stanford, Berkeley ja Harvard sekä kuuluisimmat hakkerit. Stanfordin yliopiston professori **Lawrence Lessig** ja Free Software Foundationin perustaja **Richard Stallman** ovat ehkä tunnetuimmat nimet. Yhdysvalloissa merkittävien käytännön toimenpiteitä organisoiva järjestö on 1990 perustettu Electronic Frontier Foundation. Euroopassa näkyviä järjestöjä on ainakin Britanniassa, Norjassa ja Suomessa.

Tämän päivän tekijänoikeusrakennelma. Informaatio suojataan tekijänoikeudella, teknisellä suojalla ja muilla laeilla.

Vastapooliksi luetaan yleisesti tekijänoikeusteollisuus ja kansainvälistä tekijänoikeusjärjestelmää ylläpitävä byrokratiako-neisto. Laitevalmistajat ovat tässä katsanossa jossakin näiden leirien puolivälissä. Yhtäältä uusien laitteiden täytyy vastata kuluttajien mieltymyksiä digitaalisten teosten uusille käyttötavoille ja toisaalta on syytä varoa suuttamasta tekijänoikeus-tuotteiden liikkeellelaskijoita.

Teesi kuuluu, että kuluttajat ovat menettämässä oikeutensa teollisuudelle. Näin ei pitäisi käydä. Omituinen käyttörajoitus, huonompi laatu tai perusteettoman korkea hinta eivät tuo informaatiotuotteille uusia käyttäjiä vaan kannustavat suojajärjestelmien kiertämiseen, olivatpa ne teknisiä tai oikeudellisia.

Esimerkki:

kuka ostaa rikkinäisiä CD-levyjä?

Tekijänoikeusteollisuus on viimeksi alkanut suojata cd-levyjä teknisesti muuttamalla hieman niiden mekaanista rakennetta. Näin yritetään estää cd-levyjen toimiminen tietokoneiden herkillä cd-lukijoilla ja sitä kautta musiikin levitys Internetiin. Tekijänoikeusteollisuuden toiminta perustuu pitkälti väitteeseen, että tekijänoikeuden omistajalla olisi lakiin perustuva oikeus kontrolloida kaikenlaista musiikin kuuntelua paikasta ja kuuntelulaitteesta riippumatta.

Teollisuus ei ole päätöksessään kuitenkaan ottanut huomioon sitä, että kuuntelijoiden kuuntelulaitteet ja kuuntelutottumuksen ovat muuttuneet merkittävästi tietokoneiden ja kannettavien soittimien yleistyttyä. Osalle kuluttajista on ensiarvoisen tärkeää kopioida musiikki tietokoneilleen ja siirtää se edelleen esimerkiksi kannettavaan mp3-soittimeen tai kännykkään.

Ei siis ole ihme, että laitevalmistajat ja musiikkiteollisuus kiistelevät keskenään suojauksista. Cd-levyissä käytetyt uudet suojaukset perustuvat cd-levystandardin tietoiseen rikkomiseen. Toisin sanoen levy-yhtiöt myyvät rikkinäisiä levyjä cd-levyinä. Tämän vuoksi Philips, joka omistaa Compact Disc-logon oikeudet, on kieltänyt kutsumasta kyseisiä levyjä cd:ksi. Tekijänoi-

Käyttäjien rajoittamaton vapaus hyödyntää teoksia on oleellista uusien teosten ja uusien käyttötapojen luomisessa.

keusteollisuus, joka esiintyy julkisuudessa mielellään piratismien uhrina, ei näytä vuorostaan kunnioittavan tältä osin muiden oikeuksia. Philips on saanut linjallensa myös tukijoita: johtavat tietotekniikkayritykset ovat ilmoittaneet alkavansa valmistaa soittimia, jotka ohittavat tekijänoikeusteollisuuden suojaukset.

Paradoksaalisesti vain rehelliset kuluttajat ja laitevalmistajat kärsivät cd-levyjen suojauksesta. Ammattimaisille piraateille suojaukset eivät ole ongelma. Heille tilanne on päinvastoin edullinen, koska piraattikopion käyttöarvo on moninkertainen tekijänoikeusteollisuuden rikkinäiseen tuotteeseen verrattuna – varsinkin kun kopiosuojatusta levystä pyydetään täysi hinta.

Kuluttaja innovoijana

Käyttäjien rajoittamaton vapaus hyödyntää teoksia on oleellista uusien teosten ja uusien käyttötapojen luomisessa. Esimerkiksi mp3-musiikin suosio perustuu pitkälti siihen, että digitaalinen musiikki on ollut yleisesti kopioitavissa cd-levyiltä tietokoneille. Kuluttajat ovat voineet muokata musiikkia, kuunnella sitä vapaammin paikasta riippumatta ja kehittää uuden tyyppisiä soitto-ohjelmia mieltymystensä mukaan. Musiikin käyttöarvo on merkittävästi kasvanut.

Kuluttajien innovointia yleisemmin tutkinut **Eric von Hippel** MIT:stä on päätenyt tulokseen, että kuluttajat keksivät omatoimisesti yli puolet kulutustavaroiden uusista hyödyntämistavoista tuotteista riippuen. Lumilautailussa ja rullalautailussa prosentti on noin 60; mp3-musiikin voisi luulla olevan samaa luokkaa.

Kuluttajilla ei ole vielä mitään keinoa jakaa tekijänoikeustuotteita Internetissä siten, että niistä voisi maksaa korvausta myös tekijöille. Näitä järjestelmiä ei synny ilman mittavaa kehitystyötä ja kokeilujaksoja. Esimerkiksi ottamalla käyttöön cd-levyjen suojauksen levy-yhtiöt ovat käytän-

nössä vaikeuttaneet uusien digitaalisten musiikkimarkkinoiden kehitystä.

Tekijänoikeuden tulevaisuus on epäselvä

Kriitikkojen väite on melko vakava: tekijänoikeusteollisuus kaventaa kuluttajien oikeuksia ja vapaata innovaatiotoimintaa lyhyen tähtäimen monopolihyötyjen varmistamiseksi. Jos väite on oikea, teknisesti vahvistettu tekijänoikeus ei ole talouspoliittisesti perusteltu.

Voidaan siis hyvällä syyllä kysyä, mikä on koko tekijänoikeusrakennelman merkitys digitaaliaikana? Linuxin yksi pääohjelmiojista **Alan Cox** on sattuvasti muistuttanut, että suurin osa tietokoneajan suurista harppauksista on tapahtunut tekijänoikeuksista huolimatta, ei suinkaan niiden takia. ←

"Kuluttajilla ei ole vielä mitään keinoa jakaa tekijänoikeustuotteita Internetissä siten, että niistä voisi maksaa korvausta myös tekijöille."

Mikko Välimäki, OTK
Tutkija, Tietotekniikan tutkimuslaitos HIIT
Puheenjohtaja, Electronic Frontier Finland ry